

**Autoportretul în artă: imortalizare sau
aprofundare a sinelui**
**Self-portrait in art: immortalization or
deepening of the self**

Ludmila Moka-Vozian,
doctor în pedagogie, conferențiar
universitar,
Catedra de studiul artelor, grafică și
metodologia instruirii,
Facultatea de Arte Plastice și Design,
UPS „Ion Creangă”,
Chișinău, Moldova

Rezumat

Articolul de față prezintă autoportretul în calitate de produs creativ deosebit, care generează un interes special, indiferent dacă este finalizat sau este sub formă de schiță.

Autoarea consemnează că autoportretul, incontestabil, reprezintă cel mai misterios domeniu al artei portretistice.

O serie de autoportrete realizate în diferite perioade, în mod sigur, pot crea o anumită impresie despre viața unui artist, reflectând repere importante și puncte de cotitură în activitatea sa. Ele devin un fel de memorialistică. Însăși necesitatea de a crea propria imagine este o posibilitate și o modalitate de a stăpâni propria biografie, viață, propriul destin.

Cuvinte-cheie: arta portretistică, autoportret, imagine artistică, autocunoaștere.

Abstract

The present article concerns at the self-portrait as a special creative product, which provokes a special interest whether it is completed or is in the form of a sketch.

The author notes that the self-portrait is undoubtedly the most mysterious field of portraiture art.

A series of self-portraits made in different times, certainly, can create an impression of an artist's life, reflecting important milestones and turning points in his activity. They become a sort of memoir. The necessity to create own image is

a possibility and a way of dominating own biography, life and destiny.

Keywords: portrait art, self-portrait, artistic image, self-knowledge.

De-a lungul istoriei artei, autoportretul este un gen practicat de toți artiștii de frunte. Acesta este nu doar un gen al artelor plastice. Conform DEX-ului, *autoportretul* este „reprezentarea propriei persoane în pictură, sculptură, desen sau literatură” [DEX, s.v. autoportret], deci, contrar opiniei generale, acesta este nu doar un gen al picturii. El se regăsește și în alte domenii ale artelor, precum muzica, literatura, grafica, fotografia artistică etc.

În artele plastice, autoportretul este o formă a artei portretistice, care-și are originea în Antichitate. Dacă ne referim la istoricul problemei, menționăm că cercetătorii au găsit puține rămășițe de autoportrete finalizate care datează din arta antică egipteană, greacă, romană etc. Acest lucru se datorează faptului că a supraviețuit doar un număr mic de picturi, inclusiv din cauza lipsei de dovezi privind artiștii implicați. Sculpturile însă, fiind mai durabile decât picturile murale sau cele de panou, au supraviețuit în număr mai mare.

Primele autoportrete sculptate în piatră includ unul care datează din secolul al XIV-lea î.Hr., din arta Egiptului Antic (perioada Regatului Nou), realizat de sculptorul egiptean Bak.

De asemenea, scrierile amintesc de sculptorul grec Phidias, care a reprezentat propria imagine în friza *Lupta amazoanelor* de pe Partenonul din Atena. Chipul său în profil l-a redat și pe scutul zeiței Atena din lucrarea sa *Atena Parthenos* (sec. IV î.Hr.).

Autorii antici nu se individualizau, ei reprezentau evenimente istorice importante, iar pe sine se vedeau în imagini ca parte integrantă a istoriei.

În arta antică, aceste lucrări nu prezentau un interes prea mare, dar în secolele ulterioare scopul artiștilor a devenit evident – să lase în memorie nu doar propria imagine, ci și propriile impresii despre acele vremuri. De exemplu, când cel mai mare interes printre oameni îl trezea religia, autorii considerau cel mai potrivit să se reprezinte în pocăință, aspirație spirituală, rugăciune.

Acest gen a câștigat mare popularitate în perioada Renașterii, dar și atunci a crea propria imagine se considera un lucru excentric, întrucât astfel de lucrări, la acea vreme, erau considerate narcisiste. Criticii susțineau că autorii se immortalizau de dragul gloriei.

Cele mai vechi autoportrete care au supraviețuit după Antichitate sunt considerate *Bărbat în turban roșu* (1433) de Jan van Eyck, pictor renesanțist flamand, și *Autoportret în miniatură* (c. 1450), creație a lui Jean Fouquet, pictor al curții regale franceze. Reflecția discretă a chipului lui

Van Eyck este vizibilă și în oglinda convexă din centrul lucrării *Portretul soților Arnolfini* (1434), care prezintă un cuplu de familie.

Acest procedeu a fost practicat și de pictorii italieni din perioada Renașterii, care au tins să evite producerea de autoportrete formale, dar, deseori, au inserat propriile imagini în picturile lor. Artistul Tommaso Masaccio apare în chipul unui apostol în frescele din Capela Brancacci (c.1426), în timp ce Piero della Francesca s-a reprezentat în chip de soldat în pictura murală *Învierea* (1463). Sandro Botticelli a folosit propria imagine în lucrarea *Adorația Magilor* (1481), iar Raffaello Sanzio s-a încadrat printre personajele *Școlii din Atena* (1510). Titanicul picturii venețiene, Tiziano Vecellio, pe lângă numeroasele autoportrete individuale, s-a inclus în tabloul *Alegoria Prudenței* (1565-70). Pictorul Andrea Mantegna apare în propria postură în lucrarea *Palatul Gonzaga* (1474). Alți artiști, precum Lorenzo Bernini sau Leonardo da Vinci, au executat autoportrete formale.

În Renaștere, perioada de înflorire a culturii, lucrările maștrilor au început să dobândească și trăsături simbolice. În opera multora dintre ei a apărut dramă și o mulțime de experiențe emoționale. Spre exemplu, Michelangelo Buonarroti și-a folosit imaginea sa facială când l-a pictat pe Sfântul Bartolomeu în fresca *Judecata de*

Apoi din Capela Sixtină (1536-1541), dăruind trăsăturile feței sale pielii-măști, scoasă de pe un păcătos, și capului tăiat al lui Goliat.

Renașterea germană a fost marcată de pictorul și gravorul Albrecht Durer, care a fost un autoportretist prolific și a realizat mai mult de douăsprezece interpretări ale propriei imagini în creion, guașă, uleiuri și xilogravură. Drept exemple pot servi *Autoportret la vârsta de 13 ani* (1484), *Autoportret la vârsta de 26 de ani* (1498) etc.

Rolul special pe care l-a jucat autoportretul începând cu Renașterea a fost o consecință a dezvoltării conștiinței de sine a personalității artistului. Din acel moment, autoportretul a putut lua diferite forme, dar s-a înrădăcinat ferm și pentru totdeauna în artă. Autoportretul este nu doar un fel de document care păstrează imaginea lăuntrică și exterioară a artistului, ci, mai degrabă, un studiu experimental asupra propriei personalități. Nu întâmplător există atât de multe autoportrete, care studiază „eu” artistului printr-o varietate de roluri – de apostol, erou mitologic etc. Uneori însă, prin aceste roluri, se produce o înstrăinare radicală a propriului „eu”.

Analizând creația pictorilor menționați, observăm că, anume începând cu secolul al XVI-lea, perioada în care autoportretul a apărut ca gen artistic autonom, artiștii au putut să descrie nu doar subiecte religioase,

ci și să-și prezinte propriul chip și să reflecte în autoportrete sentimentele lor profunde.

Odată cu apariția picturii de șevalet și utilizarea la scară largă a uleiurilor pe pânză, portretistica de toate tipurile, inclusiv cea a familiei, prietenilor, de grup etc., devine un lucru obișnuit. Artistul manierist El Greco, autoportrețiștii din epoca barocă de mai târziu, printre care maestrul spaniol Diego Velazquez și Francisco de Zurbaran, pictorul francez Nicolas Poussin, maestrul flamanzi Piter Pauls Rubens și Anthonys van Dyck, precum și proeminentul geniu olandez Rembrandt van Rijn, care a executat peste 40 de reprezentări ale propriei imagini, au recurs la autoportret pentru instruirea ucenicilor săi, dar acestea au servit și ca prototipuri pentru „actorii” din lucrările lor de dimensiuni semnificative.

O lucrare deosebit de interesantă este *Triplul autoportret* (c. 1646) de Johannes Gump, precum și *Autoportretul* (1641) lui Salvator Rosa.

Autoportretistica din secolul al XVIII-lea este marcată de *Autoportretul pictorului cu câinele său* (1745) de William Hogarth, *Autoportretele* lui Thomas Gainsborough (1739, 1754); *Autoportretele* lui John Constable (1799, 1806), *Autoportretele* lui Jean Baptiste Simeon Chardin (1776, 1779), *Autoportret în pălărie de paie* (1782) și *Autoportret cu fiica sa* (1789), autoare Elisabeth Vigee-Lebrun etc.

Autoportretele din secolul al XIX-lea, printre multe altele, le includ pe cele ale lui Francisco Goya (1800), Eugene Delacroix (1837), Claude Monet (1884), Paul Cezanne (1881), Henri de Toulouse-Lautrec (1883), Edouard Vuillard (1889) etc. Unul dintre cele mai originale autoportrete a fost *Atelierul artistului* (1855), realizat de către realistul francez Gustave Courbet. Plină de narațiuni alegorice, această capodoperă – manifest personal al realismului – înfățișează artistul la locul de muncă, înconjurat de „prieteni săi” (în dreapta) și de „dușmanii săi” (în stânga). Un alt mare portretizator al secolului al XIX-lea a fost Vincent Van Gogh, ale cărui autoportrete din anii 1886-1889 (mai mult de treizeci la număr) au înregistrat declinul său emoțional și fizic.

Arta secolului XX înregistrează *autoportretele* stilistice ale lui Henri Matisse (1900), Piet Mondrian (1900), Marc Chagall (1910), Otto Dix (1914), Joan Miro (1917), Ernst Ludwig Kirchner (1925), Pierre Bonnard (1930) etc.

Edvard Munch, pictor expresionist german, de asemenea, s-a pictat în mod regulat în timpul vieții sale, încercând să-și prezinte prin opere destinul. Un alt pictor german, opera căruia constituie o sinteză a impresionismului și expresionismului, Lovis Corinth, se picta o dată în an – în ziua sa de naștere. Cel mai faimos autoportret al său este, probabil, *Autoportret cu schelet* (1896).

Frida Kahlo, faimoasa artistă mexicană schilodită într-un accident rutier, a realizat mai mult de 50 de autoportrete, care îi prezintă chinul personal. Artistul spaniol Pablo Picasso a pictat o gamă largă de portrete autobiografice, în care se reprezintă în diferite etape ale carierei sale artistice.

Autoportretistica din perioada contemporană s-a dezvoltat în toate direcțiile artei vizuale. Printre autoportretele celebre, pot fi considerate cele Pop Art de Andy Warhol și cele suprarealiste ale lui Salvador Dali.

În urma realizării unei retrospective, observăm că mulți dintre vechii maeștri, precum și artiștii de mai târziu, și-au reprodus imaginea într-o varietate de ipostaze, având drept bază diferite motive artistice, comerciale sau de autopromovare. Mai mult, istoria artei mărturisește despre o serie de artiști care execută autoportrete repetat, uneori din motive emoționale. Exemple de asemenea picturi compulsive sunt lucrările postimpresionistului Vincent Van Gogh și ale pictoriței Frida Kahlo.

În plus, menționăm și faptul că, de-a lungul istoriei, artiștii și-au creat autoportrete de diferite tipuri:

- *autoportret inserat*, în care pictorul se include într-un grup de oameni în tablou, fără a juca rolul principal – *Meninele*, autor Diego Velazquez (1656);

- *autoportret inserat* în *portretul de grup*, în care artistul, de asemenea, se

reprezintă printre mai mulți oameni, dar aceștia sunt rude sau prieteni, iar lucrarea, de regulă, este creată pentru păstrarea în memorie a unor momente din viață – *Autoportret cu părinții, frații și surorile* de Jacob Jordaens (c.1615);

- *autoportret simbolic*, care poate fi realizat într-un gen istoric, mitologic sau costumat. Autorul tabloului adaugă caracteristici ale chipului său unui personaj istoric sau mitologic sau, pur și simplu, „se îmbracă” în altă vestimentație – *Adorația magilor* de Piter Pauls Rubens (c. 1609);

- *autoportret firesc*, care este cel mai apropiat de original. Aici, artistul se prezintă singur, într-un mediu de casă sau de lucru. Autoportretul firesc poate fi *profesional*, când artistul se reprezintă la locul de muncă în atelier (*Autoportret cu șevalet* (1779), autor Jean Baptiste Simeon Chardin), și *personal*, când autorul transferă pe pânză starea sa lăuntrică, dorind să arate nu aspectul său exterior, ci emoțiile (*Autoportret cu mandolină* (1889) de Paul Gauguin).

H. Read menționa că, „din punct de vedere istoric, portretul [...] este caracteristic pentru anumite perioade, pe care le numim umanistice. În astfel de perioade, omul este măsura tuturor lucrurilor, iar toate lucrurile sunt puse să-l ajute a-și da cât mai bine seama de propria-i vitalitate” [2, p. 43]. Același lucru, credem, se referă și la autoportret.

Observăm că autoportretele se regăsesc în fiecare mișcare sau curent artistic semnificativ, începând, cu precădere, din Renaștere. Propria imagine servește ca sursă de inspirație și în perioada contemporană.

Căutând răspuns la întrebarea *ce este un autoportret în artă?*, remarcăm că am făcut referințe la operele unui număr restrâns de artiști care și-au lăsat propria imagine în istoria artelor plastice. Cu toate acestea, concludem că fenomenul acestui gen se regăsește în tendința de autocunoaștere, în dorința de a privi dintr-o parte propriul „eu”.

Înțelegem că autoportretul este imaginea autorului însuși, dar când artistul se reprezintă pe sine, el încearcă să transfere în material nu doar aspectul său exterior, trăsăturile feței și constituția corpului, el se străduiește să confere personalitate propriei imagini.

Este cunoscut faptul că noi nu percepem reflecția noastră la fel ca cei din jurul nostru, deci și pictorul, și sculptorul etc., evaluându-se dintr-o altă parte, mai critică, se reprezintă în felul în care se vede. Se știe că personalitatea creatoare gândește altfel, deci va fi corect să afirmăm că, din punct de vedere psihologic, pictorul sau sculptorul este diferit de ceilalți. Acest fapt ne oferă posibilitatea nu doar să savurăm capodoperele celor mai faimoși oameni de creație, ci și să evaluăm lucrarea din punct de vedere psihologic.

În concluzii, consemnăm că tematica autoportretului, precum și a genului portretistic în ansamblu, reprezintă personalitatea umană. Or, autoportretul în sine reprezintă evaluarea de către artist a propriei personalități.

Bibliografie

1. *Dicționar explicativ al limbii române* (DEX), București, Univers Enciclopedic, 2016.
2. Read, H., *Semnificația artei*, București, Meridiane, 1969.

Pictura bizantină – promotor al spiritualității creștine

Byzantine painting - a promoter of Christian spirituality

Rodica Ursachi,
doctor în studiul artelor,
conferențiar universitar,
Catedra de pictură,

**Facultatea de Arte Plastice și Design,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău, Moldova**

Rezumat

Rolul picturii religioase creștin-ortodoxe constă în transmiterea unor mesaje spirituale lumii laice prin intermediul imaginilor sacre. Forța spirituală a ideii religioase este exprimată prin formule plastice axate pe valențele culorii, cu esențe de ordin conotațional, și pe structura constructivă a compoziției. Încărcătura semantică a imaginilor din picturile creștin-ortodoxe au impact asupra spectatorului și servește drept stimul pentru dezvoltarea virtuților morale.

Cuvinte-cheie: pictură,
simbol, compoziție, imagine, sacru,
spiritualitate.

Abstract

The role of the religious Orthodox-Christian painting consists in transmitting spiritual messages to the secular world through sacred images. The spiritual force of the religious idea is expressed by plastic formulations based on the valences of color with connotational essences and on the constructive of the composition. The semantic load of images from Christian-Orthodox paintings has an impact on the viewer and it serves as a motivation for the development of moral virtues.

Keywords: painting, simbol, composition, image, sacred, spirituality.

Arta, prin esența sa, a avut la origini scopul de a evoca anumite idei, concepte, peste care s-a suprapus și funcția ei estetică. Generată din necesitatea omului de a-și exprima tendințele spirituale, arta obține diverse forme, care, evoluând, s-au păstrat până în prezent. Istoria cunoaște diverse manifestări artistice (vizuale, muzicale ș.a.) care reflectă conștiința spirituală a unui popor sau a unei epoci.

Precum legile dialecticii impun permanente transformări, spiritualitatea umană, la fel, suferă modificări, straturile culturale fiind înlocuite cu altele noi. Excepție ar putea face, în opinia noastră, cultura bizantină, îndeosebi religia, care se bazează pe ideea teologică monoteistă și pe credința în Iisus Hristos. Cu certitudine, aflându-se la confluența interferențelor culturale, religia creștină a fost supusă